
ORYANTALİZM VE BATI'NIN DOĞU ALGISI

ORIENTALISM AND THE EAST PERCEPTION OF THE WEST

Dr. Öğr. Üyesi Mesut IŞIK

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi
Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı
misik@agri.edu.tr
orcid.org/0000-0001-9210-4533

Atıf Gösterme: IŞIK, Mesut “Oryantalizm ve Batı'nın Doğu Algısı” Ağrı İslami İlimler Dergisi (AGİİD), Aralık 2020 (7), s.135-154.

Geliş Tarihi:	Özet: Bu çalışmada oryantalizmin sözlük ve kavramsal analizi yapılarak oryantalistleri Doğu ile alakalı çalışmalar yapmaya sevk eden temel hususlar detaylı bir biçimde açıklanmaya çalışılmıştır. Oryantalizmin doğuşu, amaç ve hedefleri doğrultusunda yapmış oldukları ilmî çalışmaları ve oryantalizmin türleri hakkında bilgi verilmiştir. Oryantalizmi meydana getiren en önemli etkenler olan dinî sebepler, siyasî etmenler, ticarî gayeler, kültürel hususlar ve ilmî maksatlar ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Oryantalistlerin yapmış oldukları ilmî çalışmalara alternatif olarak özellikle Türkiye’de ve Arap dünyasında yapılan ilmî çalışmalar ve tesis edilen kurumlar hakkında bilgi verilmiştir. Doğu üzerinde çeşitli alanlarda yıllarca çalışma yapan Batılı bilim insanlarının hedeflerini maddeler halinde sunmaya çalıştığımız bu çalışmamızda Batı'nın gözünde Doğu ve kendi emelleri çerçevesinde yaratmak istedikleri Doğu algısı/imağı üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonunda elde edilen bilgi ve bulgular sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.
20 Nisan 2020	
Kabul Tarihi:	© 2020 AGİİD Tüm Hakları Saklıdır.
15 Aralık 2020	

Anahtar Kelimeler: *Oryantalizm/ İstişrak/ Şarkiyat, Şark/Doğu, Oryantalist/ Müsteşrik, Batı.*

Abstract: In this study, it is tried to explain the basic issues that refer orientalists to conduct studies related to the East by making a dictionary and conceptual analysis of orientalism. Detailed information is given about the birth of orientalism, its works with different names in line with its goals and objectives, and the types of orientalism. Religious causes, political factors, commercial reasons, cultural issues and scientific purposes are discussed in detail. As an alternative to the Orientalists, especially on the studies they have done is given information about Turkey and Arab studies and establishment of corporate structures in the world. In this study, where we try to present the goals of Western scientists who have been working on various fields in the East for years, we focused on the perception of East that the West wants to create in its own dream world. On the other hand, the information and findings obtained are summarized in the conclusion section.

Keywords: *Orientalism, Orient, Oriental, Orientalist, East, Weast*

GİRİŞ

Oryantalizm, kimilerince art niyet taşımaksızın sırf ilmî bir çalışma olup münferit bir şekilde başlayıp daha sonra sistematik hale gelerek kurumsallaşan; kimilerince de önceden temelleri atılmış, yol haritası çizilmiş, ön yargılı, intikam duygularıyla dolu ve sinsî hedefler

belirleyip haliyle kısa sürede kurumsallaşan bir proje olarak oldukça farklı açılardan incelenebilecek bir konudur. Çalışmamızda oryantalizmi ele alırken öncelikle sözlük ve zamanla kazanmış olduğu terimsel anlamları üzerinde durulacaktır. Oryantalizmin değişik terimsel anlam örgülerini meydana getiren üç ayrı aşamadan bahsedilecek olup aşamaların meydana gelmesinde aktif rol alan hususlar incelenecektir.

Oryantalizmin doğuşu ve o gününün Batı şartlarını göz önünde bulundurarak oryantalizmin Doğu toplumları üzerinde bir takım sinsi emeller peşinde olup İslam toplumlarını içten içe yıkmak ve din ile olan bağlantılarını kesmek amacını güttüğüne kanaat getirdiğimiz oryantalizmi, art niyetli oryantalizm olarak ele alacağız. Diğer taraftan sadece Doğu'ya duyulan saf bir meraktan kaynaklı yapılan dürüst ve insafli ilmî çalışmaları da art niyetsiz oryantalizm olarak irdeleyeceğiz.

Oryantalistlerin çalışma usul ve metotlarını ele aldığımız bu çalışmada oryantalistlerin amaçlarına ulaşma hususunda gösterdikleri çaba ve gayreti göz önüne sereceğiz. Oryantalistlerin azimle ve kararlılıkla yıllarca Doğu topraklarında ilmî çalışmalar yaptıklarını söylemek mümkündür. Fakat bu gayretlerini şayet sırf ilmî amaçlar doğrultusunda yapmışlarsa, bu durumda onları takdir etmemek mümkün değildir. Zira oryantalistlerin arasında ilim tahsil etme yolunda sürekli gayretle çalışan ve kendi vatanlarına dönmeden Doğu'da ölen kimseler bulunmaktadır.

Çok önemli olan diğer bir hususu da ifade etmeden geçemedik. O da şudur ki: bizler başta hadis usulü tarihi olmak üzere kendi tarihimizi göz ardı ettiğimizde oryantalistlerin yaptıkları çalışmaların Batı tarzı tasnif ve taksim açısından başarılı olduğunu ifade edebiliriz. Ancak bütün bu başarıların arka planında Müslüman hadis âlimlerinin başarılı emek ve gayretlerinin bulunduğu söylenebilir. Zira hadis ve hadis usulü ile ilgili Müslümanlar tarafından geliştirilen ricalu'l-hadis ilmini, mu'cemleri, müsnedleri, sünenleri, sahihleri ve diğer hadis ilimlerini ve kitaplarına dair zengin 1300 senelik zengin külliyat olmasa idi oryantalistlerin Batı tarzı tasnif ve kategorize etme imkânı da bulunamayabilirdi.¹ Burada şunu İtiraf edebiliriz: Hadis ilimleri konusundaki asıl başarı İslam âlimlerine aittir. Bununla birlikte Oryantalist yazarlar da İslam âlimlerinin oldukça başarılı çalışmalarını toplayıp kategorize etme ve kartelaya dönüştürme konusunda başarılı çalışmalara imza atmışlardır. Oryantalistlerin sabırlı,

¹ Konuyla alakalı daha fazla bilgi için bkz.: Raşit Küçük, "İsnad", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2001, XXIII, s. 154-159; M. Yaşar Kandemir, "Hadis", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1997, XV, s. 27-64.

azimli, gayretli, kendi amaçları uğrunda fedakâr ve cefakâr oldukları doğrudur. Ama onların bu vasıfları haiz olmalarındaki niyet ve samimiyetlerini Allah bilir.

Oryantalistlerin Müslüman olmadıkları halde temel kaynaklarımız hakkında sarf ettikleri bu gayretlerin bir kısmı elbette ki şayan-ı dikkat ve takdire layıktır. Nitekim yüce Allah da Kur'an'da bu dünyada çalışanları hiçbir ayrıma tabi tutmaksızın herkesin emeğinin karşılığını niyet ve amacına uygun olarak tastamam vereceğini vaat etmektedir.² Ne var ki Allah'a ve ahiret gününe iman etmeden ve yalnızca Allah'ın rızası gözetilmeden yapılan çalışmaların da ahirette boşa gideceğini haber vermektedir.³

Çalışmamızda oryantalizmin sözlük ve terim anlamı verildikten sonra oryantalistlerin bu yola başvurmalarının altında yatan hususları dinî, siyasî, kültürel, ticarî ve ilmî sebepler olarak müstakil başlıklar halinde izah etmeye çalışacağız.

1. Oryantalizm ve Doğu Dünyası

1.1. Oryantalizmin Tanımı

Oryantalizm/şarkiyatçılık, sözlükte Doğu bilimi anlamına gelmektedir.⁴ Kökeni ise güneşin doğuşunu ifade eden Latince “orient” kelimesine dayanmaktadır ve coğrafi manada Doğu'yu işaret etmek için kullanılmaktadır. Oryantalist/şarkiyatçı/müsteşrik ise “bu işi yapan, bu işle uğraşan kişiye” denir. Oryantal ”Doğu'ya ait, Doğu'yu hatırlatan, Doğu işi, şarkî ve Doğu tarzı raks” anlamlarında kullanılmaktadır.⁵

Oryantalizm bir düşünce tarzı ve uzmanlık sahası olması yönüyle ilk defa Asya ve Avrupa kıtaları arasında değişken tarihsel ve kültürel bağlantıyı, ikinci olarak 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren değişik doğu kültürlerinin, gelenek ve göreneklerinin incelenmesinde derinleşme anlamına gelen Batı kökenli sistematik bir bilimsel disiplindir. Diğer bir ifadeyle oryantalizm, Batı düşünce tarzının Doğu olarak tanıyıp tanımladığı bölgeyle alakalı ideolojik önyargıları, varsayımları, birtakım tek taraflı yakıştırmaları, izlenimleri ve gerçekle bağdaşmayan

² Hud 11/15: “Kim, (yalnız) dünya hayatını ve ziynetini istemekte ise, işlerinin karşılığını orada onlara tam olarak veririz ve orada onlar hiçbir zarara uğratılmazlar”; İsrâ Suresi 18: “Her kim bu çarçabuk geçen dünyayı dilerse ona, yani dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadarını dünyada hemen veririz”. (Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin, Kur'an'ı Kerim Meali, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011.)

³ İbrahim 14/18: “Rablerini inkâr edenlerin durumu şudur: Onların işleri, fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer. (Dünyada) kazandıkları hiçbir şeyin (ahirette) yararını görmezler. İşte bu, derin sapıklıktır.” (Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin, Kur'an'ı Kerim Meali, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011.)

⁴ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınlar, Ankara, 1998, C.2, s.1702.

⁵ Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ülke Yayın Haber Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 1994, s. 1017-2018.

tasarımlarından ibarettir.⁶ Doğu dilleri, tarih, kültür ve edebiyatlarını konu alan⁷ oryantalizmin Arapçadaki karşılığı “ش-ر-ق” kökünden gelen “şarkiyat” kelimesidir.⁸ Türkçede “şarkiyat” doğubilim” ve bu işle ilgilenenlere de zamanla “müsteşrik” denmiştir.⁹ Kısacası oryantalizm bir takım hedefler çerçevesinde Doğu’yu keşfetmek, anlamak, tanıyıp tanımlamak, yönlendirmek ve yönetmek demek olup “Doğu bilimi” anlamında kullanılmıştır.¹⁰

Diğer bir ifadeyle oryantalizm “Doğu’ya özgü töre veya usul; Doğu dilleri veya tarihi bilgisi, yakın ve uzak Doğu toplum ve kültürleri, dilleri ve halklarının incelendiği Batı kökenli ve Batı merkezli araştırma alanlarının tümüne verilen ortak addır.”¹¹

Diğer bir ifadeyle oryantalizmin, bir tür doğu kültür ve medeniyet mühendisliği olduğu söylenebilir. Çünkü oryantalizmin amacı mevcut doğuyu tanımak yerine Batı’nın kendi kafasında görmek istediği Doğu’yu tanıyıp tanımlamaktır. Daha açık bir ifadeyle denebilir ki oryantalizm, hayal âleminde Batının çıkarlarına uygun, ham madde bakımından zengin, kültür ve kaynak bakımından sömürülecek ve asla Batıyla kıyaslanamayacak kadar geri, önemsiz ve her alanda özne olan Batının nesnesi konumunda bir Doğu tasavvuru yaratmaktan ibaret olan sistematik bir toplum mühendisliğidir.

1.2. Oryantalizmin Başlangıcı

Oryantalizmin doğuşu ile alakalı olarak üzerinde ittifak edilmiş herhangi bir tarih veya belirli bir dönem mümkün olmamakla beraber resmi olarak başlangıcı 1312 Viyana Konsülünde beş Avrupa Ülkesinde Arap kürsüsünün kurulması kararıyla başlatılmasına dayanır.¹² Resmi

⁶ Yücel Bulut, “Oryantalizm”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C.33, 2007, s.428-437.

⁷ Emine Pınar Sayan, *Alman Müsteşriklerin İslâm Tasavvufu Hakkındaki Çalışmalarının Değerlendirilmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s.17.

⁸ Abdullah Muhammed el-Emîn en-Naîm, *el-İstişrak fi’s-Siyreti’n-Nebeviyyeti*, Herndon, el-Ma’hedu’l- ‘Alemin lil-Fikri’l-İslâmiyyi, 1997, s.15.

⁹ Bulut, *a.g.m.*, s.428.

¹⁰ En-Naim, *a.g.e.*, s.15.; Ali bin İbrahim en-Nemle, *el-İstişrak fi’l-Edebiyyati’l ‘Arab*, 1993, 59; İbrahim Abdulkerim, *el-İstişrak ve Ebhasu’s-Sira’ lede İsrâil, Daru’l-Cil lin-Neşr*, Umman, 1993, s.19; Ahmed Abdulhamid el-Ğarbî, *Ru’yetu’l-İslâm lil-İstişrak*, el-Müntede’l-İslâmî, Londra, 1411, s.5; Halid Saîd, *Edward Saîd Nakidü’l-İstişrak*, s.86.

¹¹ Sinem Atalay, *Oryantalizm, Oryantalistler ve Arap Dili Çalışmaları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2007, s.3.

¹² en-Naim, *a.g.e.*, s.17; Şevket Yıldız, *Oryantalizm ve İslam Tarihine Oryantalist Yaklaşımlar*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2002, s.15; Bahadır Alioğlu, *Rus Oryantalist Agafangel Efinoviç Krımskiy’in Hayatı ve İslam tarihi Üzerine Çalışmaları*, Basılmamış Yüksek Lisans Çalışması, İstanbul, 2013, s. 4.

tarih 1312 olmakla beraber kimileri oryantalizmin Haçlı seferlerinin sonrasında Papa 2. Sylvester (940-1003)'e kadar dayandırır.¹³

1.3. Oryantalizmin Çeşitleri

1.3.1. Art Niyetli Oryantalizm

Art niyetli oryantalizm, Doğu'nun ne olduğu hakkında belli ve kesin bir kanaate sahip olma arzusunu gerçekleştirirken bunu belli bir maksat dâhilinde yapar. Söz konusu keşfetmek istediği Doğu'nun sadece keşfi ile değil; aynı zamanda, onun keşfedilmiş değer ve kaynaklarını da kendi menfaati doğrultusunda kullanma amacını güder. Doğu'yu çözmek isteyen oryantalizm mantığı aynı zamanda Doğu üzerinde tahakküm kurarak Doğu'yu adeta bir uşak olarak yönetip yönlendirmek ister. Kasıtlı oryantalizmi şarkiyat araştırmalarına sevk eden asıl etmenin bu tür amaç ve hedefler olduğu söylenebilir.¹⁴

Art niyetli Oryantalizmin temel hedefleri Doğu'nun kaynaklarını keşfedip kullanmaktır. Doğu toplumlarındaki bilgi ve kültürü Batıya taşıyıp sonradan Batıya özgü birer buluş olarak yaymak da Oryantalizmin en önemli amaçları arasında yer almaktadır. Zira Doğu toplumlarındaki kütüphanelere ulaşip oralardaki başta yazma eserler olmak üzere nadide eserlerin batıya transferini sağlamak suretiyle bilgi hazinesi hükmündeki Doğu'yu bilgiden, ilim ve irfandan yoksun ve yoksul bir toplum haline getirmeyi hedeflemiştir.¹⁵ Bu hedefler doğrultusunda Oryantalizm Doğu'yu siyasi ve ekonomik olmak üzere birçok açıdan yönetip kendi menfaatleri doğrultusunda yönlendirmeye çalışmıştır. Bütün bunların neticesinde de Bilgili ve kültürlü bir Batı imajı oluşturarak buna karşılık Doğu için bilgisiz ve geri kalmış bir halk imajı yaratma gayreti içinde bulunmuştur. Doğu toplumlarının siyasi analizini iyi yaparak Doğu'yu kendi değerlerinden ve tarihi köklerinden koparmak suretiyle parçalama amacını gütmektedir.¹⁶

1.3.2. Art Niyetsiz Oryantalizm

Art Niyetsiz Oryantalizm tamamıyla Doğu toplumlarını incelemeye dayalı birtakım ilmî çalışmalar yapmaktan ibarettir. Doğu'yu sömürmek yerine anlamayı, tanımlamak yerine

¹³ Mahmud Muhammed Zakzûk, *el-İslâm ve'l-İstişrak*, Daru't-Tedamuni li't-Tıba'âti, Abidîn, 1984, s.4. İsmail Cerrahoğlu, *Oryantalizm: Batı'da Kur'an ve Kur'an Çalışmaları Üzerine Araştırmaları*, A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXXI (1989), s.96.

¹⁴ Yücel Bulut, "Oryantalizm", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C.33, 2007, s.428-437.

¹⁵ Zakzûk, *el-İslâm ve'l-İstişrak*, s. 4-11.

¹⁶ Tacettin Gökhan Özçelik, *Doğu ve Batı Dikotomisinin Yarattığı Gerçeklik: Oryantalizm – Oksidentalizm*, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa, 2015, s. 71-73.

tanımayı esas alan art niyetsiz oryantalizm, saf ve samimi duygularla Doğu üzerinde ilmî araştırmalar yapmak suretiyle Doğu'yu sömürüp yorumlama amacını gütmmez. İnsafılı ve ilkeli bir takım Batılı bilim insanlarının Doğu üzerine yaptıkları ilmî çalışmalardan ibaret olup bu çalışmaların sonucunda bazı Batılı Hıristiyan veya Yahudi bilim insanları İslam dinini seçerek Müslüman olmayı tercih etmişlerdir.¹⁷

1.4. Oryantalizmin Evreleri

1.4.1. Birinci Dönem Oryantalizmi

Oryantalizm bu dönemde hâkim olan İslam kültürünü incelemek ve Doğu'daki eserleri kendi dillerine tercüme etmek üzere bir takım edebi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Özellikle Endülüs'te bulunan yazma eserleri inceleyip bu çalışmalarını kendi toplumlarına kazandırma amacını gütmüştür.¹⁸

1.4.2. İkinci Dönem Oryantalizmi

16 ve 18. yüzyıllar arası olarak tanımlanabilecek olan bu dönem oryantalistleri, araştırma konularına hadis ve sünneti de ekledikleri geniş bir İslamî ilimler ilgi alanına sahiptir. Müslümanların dünyanın neresinde ve hangi kültürde yaşarlarsa yaşasınlar ortak kültür ve yaşam biçimine sahip olmaları oryantalistlerin dikkatini çekmiş ve Müslüman toplumların değişime karşı direncin altında sünnet olgusunun yattığına dair müsteşrik kanaat, hadis ve sünneti oryantalizmin yeni ilgi alanı haline getirmiştir.¹⁹

1.4.3. Kurumsallaşmış Oryantalizm

19. yüzyılı kapsayan bu dönem en çok bilimsel faaliyetlerin yapıldığı ve oryantalizmin kurumsallaştığı bir süreçtir. "Oryantalizmin zirveye ulaştığı bu dönem, aynı zamanda modern tarih düşüncesi, Batı merkezli tarih, Batı merkezli felsefe ve düşünce tarihinin oluşma dönemidir. İlk olarak 1823'te Londra'da Oriental Society, daha sonra 1842'de Birleşik Devletlerde American Oriental Society kurulmuştur. Bu dönem, aynı zamanda kolonileşme döneminin alt yapısını oluşturan felsefi temellerin oluşturulduğu dönemdir. Avrupa'nın sömürge tarihinin felsefi arka planı oluşturulmuştur. Tarih artık Avrupa merkezli akmaktadır."²⁰

¹⁷ Özçelik, a.g.e., s. 71-73.

¹⁸ Yücel Bulut, "Oryantalizm", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C.33, 2007, s.428-437.

¹⁹ Nuriye Özsoy, *Der İslam Dergisinde Yayımlanan 112. el-İhlas Suresiyle İlgili Makaleler Örneğinde Oryantalistik Kur'an Çalışmalarının değerlendirilmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010, s.16.

²⁰ Özsoy, a.g.e., s.17.

Akademik çalışma alanı olarak oryantalizm, 18. yüzyılda 19. yüzyıla oranla başlı başına bir disiplin olarak ortaya çıkmadan henüz hazırlık safhasındadır. 19. yüzyılda ise oryantalizm, etkinliği ve boyutları oldukça artmış bir disiplin haline gelmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise belirli bir bilim insanı grubunun ve belirli sayıdaki kurumların çalışmaları olmaktan çıkmış, farklı alanlarda çeşitli disiplinlerdeki bilim insanı ve düşünürlerin de doğrudan ilgi alanına girmiş olup kurumsallaşarak adeta altın çağını yaşamıştır.²¹

Oryantalizm, bu dönemde daha önce hiç bu kadar sömürgeciliğin bir parçası haline gelmemiştir. Örneğin Napolyon 1798 yılında Mısır'a sadece asker göndermekle kalmamış²² aynı zamanda doğa bilimci, arkeolog, dil bilimci ve o dönemde henüz sistematik bir ilim dalı olmayan sosyologlarla çıkarma yapmıştır.²³ Bu durum da oryantalizmin araştırma alanı haline gelen kültür ve medeniyetlerin sömürülmesinde itici bir güç oluşturmuştur.

1.5. Oryantalizmin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Amaçları

Bilindiği gibi oryantalistler Doğunun dört bir yanına dağılan Batı bilim insanları olarak yıllarca hayatlarını Doğu'nun en ücra köşelerinde geçirmişlerdir. Gerçekten de azim ve gayretle kendilerini yaptıkları çalışmalara adayan oryantalistleri bu durumu, hep ilgi odağı haline gelmiş; düzenli ve disiplinli çalışmaları bakımından kendilerine gıpta edilmiştir. Biz de çalışmamızın geriye kalan kısmında inceleyeceğimiz üzere Batılı bilim insanlarını Doğu'nun en ücra köşelerine kadar gelip onları bu kadar meşakkatli bir biçimde çalışmaya sevk eden temel unsurların neler olduğunu başlıklar halinde ele alacağız. Söz konusu bu temel etmenleri dinî, siyasî, ticarî, kültürel zenginlikler, ekonomik ve ilmî sebepler olarak inceleyeceğiz.²⁴

1.5.1. Dinî Sebepler

Hiç şüphe yok ki oryantalizmin meydana gelmesindeki en önemli etken dindir. İnsanoğlunun, düşüncesi ne olursa olsun gerek ferdi gerekse toplumsal, hayatında din unsuru önemli bir etmendir. Batılı bilim insanlarını Doğu üzerine ilmî çalışmalara sevk eden etmenin Kilisenin ve Yahudilerin İslam dinine karşı kin ve kıskançlıkları, İslam dini ile beraber özellikle Osmanlı İmparatorluğunun yükselişi ve dünyaya asırlar boyu hükmetmesini çekememeleri olarak kabul edilmektedir. Söz konusu dini sebepleri şöyle sıralayabiliriz:

²¹ Sinem Atalay, *Oryantalizm, Oryantalistler ve Arap Dili Çalışmaları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2007, s.15.

²² Osman Sarı, *Oryantalizm Üzerine Bir Araştırma*, Basılmamış Yüksek Lisans Çalışması, Elazığ, 2008, s.9.

²³ Özsoy, *a.g.e.*, s.18.

²⁴ Özçelik, *a.g.e.*, s. 58-62.

- ✓ Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliği hakkında bir takım şüpheler uyandırıp İslam'ın ilim geleneğinin adeta altın zincirini oluşturan hadislerin hicri ilk üç asırda uydurulmuş veya peygambere nispeti çok zayıf bir takım sıradan rivayetler olarak lanse etmek. Böylece İslam toplumunu dinin temel kaynaklarından ikincisini teşkil eden hatta bu kaynak olmaksızın birinci kaynak olan Kur'an-ı Kerim'in bile tam olarak anlaşılmayacağı sünnet ve hadislerden uzaklaştırmak.²⁵
- ✓ Kur'an-ı Kerim hakkında birtakım filolojik ve tarihi çalışmalar yaparak Kur'an-ı, Tevrat ve İncil'den esinlenilerek uydurulduğu kanaatini hâkim kılmak. Bu bağlamda Kur'an'ın nüzulünden, toplanışına ve hatta günümüze kadarki gelişi üzerinde bir takım çalışmalar yapıp Kur'an'ın Allah kaynaklı bir vahiy olmadığını; tam aksine Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından uydurulmuş bir beşer sözü olduğu izlenimini uyandırmak. Öte yandan Kur'an'ın vahiy kaynaklı olduğunu kabul etseler de Kur'an'ın evrensel olmayıp sadece o günkü Arap toplumuna hitap eden tarihsel bir olgu olduğu üzerinde duran oryantalizm, bununla İslam toplumlarının Kur'an'la diğer bir deyişle yüce Yaratıcı ile bağımlı kesmeyi amaç edinmişlerdir.²⁶
- ✓ İslam toplumlarını birbirine kenetleyen İslam fikhının değerini düşürüp bütün kanunların Roma hukukundan alınma olduğunu iddia ederek Müslümanların akıllarında soru işaretleri bırakarak dini hassasiyetlerini zedelemeyi gaye edinmişlerdir. Oysaki Kur'an'daki hükümlerin tamamının toplumsal hayata tatbik edilmesinden ibaret olan İslam fikhının, Roma hukukundan alınmış olması son derece gerçekten uzak bir düşüncedir.
- ✓ Arapça üzerine bir takım araştırmalar yaparak Arapçanın değerini düşürmek ve Arapçanın karmaşık bir dil olduğu çarpık zihniyetini Müslüman fertlerin beyinlerine yerleştirmek. Arapçanın öğrenilemeyecek kadar girift ve karmaşık bir dil olduğunu iddia eden oryantalizm, İslam toplumlarının dinlerini en temel kaynaktan almalarının önüne geçmeyi hedeflemişlerdir.
- ✓ İslam'ın Yahudi ve Hıristiyan kaynaklı olduğu çarpık anlayışını Müslüman zihinlere kazımak maksatlı Yahudilik ve Hıristiyanlığın propagandasını yaparak İslamiyet'in orijinal olmadığına dair bir takım çalışmalar yapmak.

²⁵ Sarı, s. a.g.e., 13; Atalay, a.g.e., s.15.

²⁶ Nasır Abdurrezzak el-Mola Casim, *el-İslam ve'l-Garb Dirâsât fî Nakdi'l-İstişrak*, Umman, Daru'l-Menahic li'n-Neşri ve't-Tevzi', 2004, s.15; Sarı, s. a.g.e., 13; Atalay, a.g.e., s.15.

- ✓ Tarih boyunca İslamiyet'i kendine eşsiz ve alt edilemez bir rakip olarak gören kilisenin İslam'a karşı duyduğu kin ve kıskançlığı sonucu açılan soğuk savaşlar da bu alanda yapılan çalışmalar arasında zikredilebilir. Hatta oryantalizmi haçlı savaşlarıyla başlatanlar da vardır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere Batılılar Doğu toplumlarında yıllarca misyoner olarak çalışmışlardır.²⁷
- ✓ Bütün bu hedefleri gerçekleştirmek için oryantalizm İslam'ın ilk asırlarındaki hadis tedvin döneminde yine kendi dindaşlarından gizlice çalışan bazılarının İsrailiyat kapsamında uydurduğu rivayetleri yeniden gündeme getirerek Doğu toplumlarının gündemine koyarak bu sapık ve çarpık fikirlerini temellendirmeye çalışarak İslam toplumunu olumsuz etkilemeye çalışmışlardır.²⁸

1.5.2. Siyasî Sebepler

Oryantalizmin kökeninde temel olarak dinî sebepler olsa da Batı dünyası, bir takım siyasî yol ve yöntemlere başvurmaya çalışmış ve İslam toplumunun dinî kaynaklarla olan bağını kesme amacını gütmüşlerdir. İslam toplumlarının yönetim tarzlarını inceleyip hem kendilerine uygun olanlarını alıp ülkelerine uyarlamak hem de İslam toplumunu içten içe daha sistematik ve kitlesel bir biçimde çökertmeyi hedefleyen oryantalizm, Doğu toplumlarını siyasi yönden bitirme hesapları içerisine girmişlerdir. Söz konusu bu sinsî siyasi hedefleri şöyle sıralayabiliriz:

- ✓ İslam toplumlarını iyi analiz ederek onları daha iyi nasıl sömürge haline getirebilme amacı güden oryantalizm, yıllarca Doğu toplumlarının bağrında sadece ilmî kaygılarla çalışma yapan ilim adamları izlenimini vermişlerdir. Bu amaca hizmet edecek hiç bir yola başvurmadan geri kalmamışlardır. Gerektiğinde içinde yaşadıkları İslam toplumunun dilini, dinini, kültürünü ve yaşam tarzını öğrenerek bu hayat biçimini benimsedikleri izlenimini vermişlerdir. Böylece oryantalizmin hedefi, İslam toplumunun içine daha iyi sirayet edip Doğu toplumlarını sömürgeleştirerek kendi emelleri doğrultusunda daha iyi yönetmek olmuştur.
- ✓ İslam toplumlarının siyasetini iyi tahlil ederek Doğu toplumlarının arasına fesat fitne sokmak suretiyle Doğu'yu bölüp parçalamayı amaç edinmişler.
- ✓ Özellikle Arap toplumlarında konuşulan fasih Arapça yerine yerel şivelerin kullanımına ağırlık vererek İslam toplumlarının arasındaki en iyi iletişim ağı

²⁷ Ahmed Abdulhamid el-Ğarbî, *Ru'yetu'l-İslâm lil-istişrak*, el-Müntede'l-islâmî, Londra, 1411, s.8.

²⁸ Yücel Bulut, "Oryantalizm", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C.33, 2007, s.428-437.

olan fasih Arap Dili kullanımının önüne geçmek suretiyle Müslüman toplumlarının ortak iletişim ağını koparmayı hedeflemişlerdir.²⁹

1.5.3. Ticarî Sebepler

Batı dünyasında özellikle de sanayi devriminden sonra çok ihtiyaç duyulan ham madde eksikliği Batılıların gözünü adeta ham madde yatağı olan Doğu toplumlarına dikmesine sebep olmuştur. Doğudaki ham madde ocaklarını tanımak ve bunları Batı'ya aktarmak amacına matuf olarak Batılı bilim insanları Doğu toplumlarına doğru yol almışlardır. Ve yıllarca Doğu toplumlarında madde ocaklarını inceleyen Batılılar, bu ham maddelerin Doğu'dan Batı'ya transferinde önemli rol oynamışlardır. Bu durum oryantalizmi daha da körükleyerek zamanla oryantalizmin kurumsallaşmasını sağlamıştır.³⁰

1.5.4. Kültürel Sebepler

Bilindiği gibi Doğu dünyası, yer altı ve yer üstü zenginlikleriyle tarih boyunca harikalar diyarı olarak, Batı'nın cazibe merkezi haline gelmiştir. Tarihi eserleriyle, doğa güzellikleriyle, vahyin inmiş olduğu mekânlar olması hasebiyle ve köklü medeniyetler diyarı olarak Doğu, böylesine cazibe merkezi olmayı fazlasıyla hak etmiştir. İşte, bu durum, Batılı bilim insanları ve turistler için keşfedilmeyi bekleyen gizli bir hazine olmuştur. Dolayısıyla bu durum, oryantalizmin oluşmasına ve yayılmasına ciddi manada ivme kazandırmıştır.³¹

1.5.5. İlmî Sebepler

Çalışmamızın başından beri ifade ettiğimiz gibi oryantalizm, hep bir çıkar mantığı üzere doğup gelişmiş olmakla birlikte insafli olmak lazım ki oryantalizmin tamamı sadece çıkar ve menfaat odaklı olmayıp; aksine oryantalistlerin içinde çok az da olsa samimi, dürüst ve insaf ehli kimseler de vardır. Kur'an'ı Kerim'in de Al-i İmran suresinde³² bizlere yol göstermesiyle oryantalistlerin tamamı aynı değildir. Nitekim içlerinde sadece Doğu üzerinde insafli bir takım çalışmalar yapma amacını güdenler vardır. Hatta bazısı da bu çalışmalarını esnasında Müslüman olmuşlardır. İlmî kaygılarla ve gerçek ilim adamlığı sıfatıyla çalışan bu zümre, sayı bakımından

²⁹ Fatime Hudâ Necâ, *Nûru'l-İslâm ve Ebatilu'l-İstişrak*, Daru'l-İmân, Trablus, s. 57.

³⁰ Özçelik, *a.g.e.*, s. 58-62.

³¹ Sarı, *a.g.e.*, s. 88.

³² Ali İmran 3/113-115: "Hepsi bir değildir. Ehl-i kitap içinde istikamet sahibi bir topluluk vardır ki, gece saatlerinde secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okurlar. Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar; iyiliği emreder, kötülükten menederler; hayırlı işlere koşuşurlar. İşte bunlar iyi insanlardır. Onların yaptıkları hiçbir hayır karşılıksız bırakılmayacaktır. Allah, takvâ sahiplerini çok iyi bilir" (Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin, *Kur'an'ı Kerim Meali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011.).

çok olmayıp Doğu için müthiş bir kazanım haline gelmişlerdir. İşte bu durum da oryantlizmin doğup büyümesine sebep olmuştur.

1.6. Oryantalistlerin Yaptıkları Çalışmalara Dair İki Örnek

1.6.1. Hadis Alanında Yazılan Concordance (el-Mu‘cemü’l-Müfehres li-Elfâzi’l-Hadîsi’n-Nebevî)

Bu eser, altmış dört kişinin beraber sarf ettikleri uzun bir çabanın sonucunda 1987 yılında tamamlanmıştır. Bu çalışma fasikül halindeyken görüş ve önerileri alınmak üzere Muhammed Fuâd Abdülbâkî’ye gönderilmiştir. Bunun üzerine Muhammed Fuâd Abdülbâkî eseri inceledikten sonra tespit ettiği eksiklikleri gidermiş ve hatalı kısımları tashih ederek çeşitli önerilerde bulunmuştur. Bu önerileri değerlendiren komisyon Muhammed Fuâd Abdülbâkî’ye tashih etmesi ve katkıda bulunması için ellerindeki diğer fasiküllerin tamamını göndermiştir. Böylece Muhammed Fuâd Abdülbâkî de vefatına kadar (1968) bu kapsamlı projede yer almıştır.

Bu eser Fransızca’da “Concordance et Indices de la Tradition Musulmane”, Arapça’da “el-Mu‘cemü’l-Müfehres li-Elfâzi’l-Hadîsi’n-Nebevî” olarak anılmış, kısaca “Concordance” ve “el-Mu‘cemü’l-Müfehres” diye de meşhur olmuştur.

“Çalışmanın ilk yedi cildinde hadislere, VIII. cildinde ise senedlerin sahâbî râvileri ve hadis metinleri içinde geçen şahıs, kabile, fırka, mezhep, din, melek, cin, şeytan, put, hayvan, şehir, ülke, dağ, göl, nehir ve diğer yer adlarıyla nisbelere yer verilmiş, Kur’an ayetlerinin geçtiği yerler gösterilmiştir. Farklı şekillerde anılan şahıs, terim ve yer adları bir defa zikredilmiş, diğer yerlerden buralara atıf yapılmıştır”.

“Bu eser dokuz hadis kitabındaki rivayetlerin, kelimenin içinde geçtiği cümlenin anlamlı bir kısmı ile birlikte bu eserlerdeki yerlerini gösteren bir çalışmadır. Bir hadisin kaynağı bulunmak istendiğinde en nâdir kullanılan anahtar kelimelerden hareketle hadisin dokuz eserin hangi bölümlerinde geçtiğine dair bilgilere ulaşmak mümkündür.”³³ Bu eser sayesinde hadisler üzerinde tarama imkânı sağlanmış olup istenilen bir bilgiye daha rahat erişim olanağı sağlanmıştır. Hadisler üzerinde yapılan ilmi araştırmaların daha hızlı ve rahat bir biçimde yapılmasında kolaylık sunulmuştur.

³³ İbrahim Hatipoğlu, “el-Mu‘cemü’l-Müfehres li-Elfâzi’l-Hadîsi’n-Nebevî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C.30, 2005, s.347-348.

1.6.2. Geschichte der Arabischen Litteratur (GAL)

Alman şarkiyatçısı Carl Brockelmann'ın (ö. 1956) Arapça yazma eserler literatürüne dair kaleme almış olduğu bir çalışmadır. Brockelmann bu eseri, İstanbul'da 2 cilt halinde yazmıştır. Bu eser ilim dünyasında büyük bir yankı uyandırmıştır. Daha sonra yazar, iki cilt de ek olarak hazırlamış ve bu ek Supplementband olarak isimlendirilmiştir. 3. ve 4. ek ciltleri 1942'de yayımlandı. Bu çalışma, İslam toplumunda kaleme alınan eserler kataloğu niteliğinde olup her bir eser ve müellifiyle alakalı çok önemli bilgiler ihtiva etmektedir.³⁴

1.7. Oryantalistlerin Gözünde Doğu Topluları ve Karakteristik Özellikleri

Batı toplumunun gözünde Doğu toplumu genellikle ikinci sınıf olarak görülmüş ve onlara göre Müslüman demek şeytanın çocuğu demek olup Hıristiyanlarca hâşâ bir sahtekâr sayılan Hz. Muhammed'in talebeleri olarak algılanmaktadır.³⁵ Doğu topluları geri kalmış olup gelişmemiş toplumlardır. Batı topluları ise gelişmiş ileri toplumlardır. Doğu ve Batı topluları birbiriyle kıyaslanamayacak kadar farklı toplumlardır. Doğu topluları durağan ve gelişmekten yoksun toplumlar olduğu için geri kalmaya mahkûmdur. Batı topluları dinamik olup her zaman üstün ve ileri toplumlar olarak kalacaklardır. Doğu ve Batı topluları aynı sosyal teorilerle incelenemez. Doğu topluları hâşâ Hz. Muhammed'in Yahudilik ve Hıristiyanlıktan esinlenerek uydurduğu dine körü körüne bağlı mutaassıp toplumlardır.³⁶ Bu ve benzeri yakıştırma ve oluşturulmak istenen imajlar Batı'nın Doğu'ya çarpık bakışını yansıtmaktadır.

1.8. Oryantalistlerin Çalışma Usulleri

Oryantalistler görüş ve ideolojilerini yaymak ve özellikle Doğu toplumlarına kabul ettirmek için sürekli olarak günün şartlarında mevcut bilimsel yöntemleri kullanmışlardır. Bu amaca hizmet edecek her türlü yola başvuran oryantalistler, geniş bir muhatap ağını hedeflemişlerdir. Nihayetinde de amaçladıkları büyük kitlelere ulaşma amaçlarına nail oldukları söylenebilir. Bu çalışmalarda Oryantalistler, İslâm dinini Hz. Muhammed'in Tevrat ve İncil'den alıntılar yapmak suretiyle oluşturduğu gibi iddialarla kötölemeyi ve böylece Müslümanların akıllarını bulandırıp dini değerlerini yıkmak istemişler. Dahası hadislerin Hz. Muhammed'in vefatından

³⁴ Mehmet Kanar, *Geschichte der arabischen Litteratur (GAL)*, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C.14, 1996, s.35-37.

³⁵ Jale Parla, *Efendilik, Kölelik ve Şarkiyatçılık*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985, s.17.

³⁶ Sibel Ceylan, *XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Eğitim Kurumlarında Yabancıların Etkisi: Kahire Üniversitesi Oryantalistler Örneği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak, 2010, s.3.

çok sonraları kayıt altına alındığını öne sürerek hadislerin uydurma ve kaynaksız olduğunu iddia etmişlerdir. Bu amaca yönelik yapılan çalışmaların başında şunlar gelir:³⁷

1.8.1. İslâmî Konu Edinen Bir Takım Eserler Kaleme Almak

- ✓ W. Muir tarafından kaleme alınan The Life of Mohammed from Original Sources (Orijinal Kaynaklardan Hz. Muhammed'in Hayatı) eseri.
- ✓ S. W. Zweimer'in tarafından kaleme alınan Islâm a Challenge to Faith (Akideye Meydan Okuyan İslâm) eseri.
- ✓ G. Von Grunebaum tarafından kaleme alınan Attempts of Self-interpretation in Contemporary Islam (Çağdaş İslâmî Yorumlama Girişimleri) eseri.

1.8.2. İslam ve İslam Âlemine Dair Yazılar İçeren Dergiler Yayımlamak

- ✓ 1843 yılında Amerikalılar tarafından “Amerika Doğu Cemiyeti” ve “Amerika Doğu Mecmuası” adında iki dergi kurulmuştur.
- ✓ Ortadoğu Meseleleri Mecmuası ve Ortadoğu Mecmuası çıkarılmış.
- ✓ İslâm âlemine misyonerler göndermek suretiyle doğu toplumlarına görünürde hizmet maksatlı hastaneler, cemiyetler, okullar, yetimhaneler, Hıristiyan Gençlik Cemiyetleri ve çeşitli misafirhaneler gibi yerler açmışlardır.
- ✓ Çeşitli üniversiteler bünyesinde bir takım şarkiyat araştırmalar merkezi bölümleri kurarak oralarda kendi düşüncelerini yaymaya yönelik çalışmalar yapmışlardır.
- ✓ Değişik gazetelerde makaleler yayınlamışlar.
- ✓ Çeşitli seminerler ve konferanslar vermişler.³⁸
- ✓ Şarkiyat Kongreleri düzenleyip bu alana hizmet edecek çeşitli konferanslar tertiplemişler.
- ✓ En önemlisi “İslâm Ansiklopedisi” yazarak birçok dile çevirip dünyanın birçok bölgesine düşüncelerini yayma fırsatı bulmuşlar. Bu ansiklopedinin hazırlanması fikri 1892 yılında Londra’da yapılan Uluslararası Şarkiyatçılar Kongresi’nde karara bağlanmıştır.³⁹ Bu ansiklopedi en büyük İslâm ülkeleri olan Türkiye, Mısır, Pakistan ve İran’da bu ülkelerin dillerine çevrilerek yayımlanmıştır. Hatta Türkiye’de bizzat Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tercüme edilmiştir.⁴⁰ Yine müsteşriklerin İslâm ve Araplarla alakalı konuları ele alan “Encyclopdia of Social Sciences” (Sosyal Bilimler

³⁷ Mustafa es-Sibaî, *Müsteşrikler ve Hedefleri*, Terc: Sinan Yıldız, İstanbul, Sinan Yayınevi, 1971, s.29.

³⁸ en-Naim, *a.g.e.*, s.15; Ali bin İbrahim en-Nemle, *el-İstişrak fi'l-edebiyati'l 'arabi*, 1993, 26.

³⁹ Suat Yıldırım, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, Ufuk Yayınları, İstanbul, s.31.

⁴⁰ Yıldırım, *a.g.e.*, s.32.

Ansiklopedisi) bu amaca hizmet etmektedir. “Encyclopdia of Religion and Ethics” (Din ve Ahlak Ansiklopedisi) de İslâmi konulardaki makaleleri içermektedir.⁴¹

1.9. Türkiye’de ve Arap Dünyasında Oryantalistlerin Yaptıkları Çalışmalara Karşı Yapılan Alternatif Çalışmalar

1.9.1. Türkiye İslâm Araştırmaları Merkezinin Kurulması ve Diyanet İslâm Ansiklopedisinin Çıkarılması

Açılımı İslâm Araştırmaları Merkezi olan İSAM, Türkiye Diyanet Vakfı’nın (TDV) 3 Aralık 1988 tarihinde aldığı bir kararla kurulmuştur. İlmî araştırmalar yapmak, “özellikle İslâmî ilimler ve şarkiyat alanlarında yoğunlaşarak ilmî eserler ortaya koymak, yurt içinde ve yurt dışında ilmî toplantılar düzenlemek, araştırmacı yetiştirmek, araştırma kütüphanesi ve dokümantasyon ünitesi kurmak amacıyla İstanbul Üsküdar-Bağlarbaşı’nda hizmet vermektedir.”⁴²

1.9.2. Riyad’da Medine Külliyyetü’-d-Da’ve Fakültesi Şarkiyat Bölümünün Kurulması

Suudi Arabistan’ın başkenti Riyad’da bulunan İmam Muhammed İslam Üniversitesi’ne bağlı Medine’de Külliyyetü’-d-Da’ve (Tebliğ Fakültesi) kurulmuş olup bu fakültenin üç ana bölümünden biri de “el-İstişrak” (Oryantalizm-Şarkiyat) ismiyle oryantalizm üzerine yüksek lisans ve doktora seviyesinde tezler hazırlamak suretiyle çeşitli faaliyetlere başlamıştır.

Bu bölümün kurulmasında temel iki esas gözetilmiştir: Birincisi birkaç asırdan beri oryantalistler tarafından yapılan çalışmaları, onların metotlarını, yöntemlerini, misyonerlik ve sömürgecilik faaliyetlerini araştırıp ortaya çıkarmak. İkincisi ise Oryantalizmin modern dönemdeki faaliyetlerini yakından takip edip şarkiyatçıların yaptıkları faaliyetleri birinci elden inceleyip onların faydalı olan çalışmalarından faydalanma imkânı sunmak. Bununla beraber zararlı ve yanlış fikir ve görüşlerini bertaraf etmeye yönelik çeşitli ilmi ve bilimsel çalışmalar yapmak.⁴³

Eğitim fakültesindeki Şarkiyat Araştırmaları Bölümünün amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:⁴⁴

- ✓ İlim talebelerini müsteşriklerin yapmış oldukları çalışmalardan haberdar etmek.

⁴¹ es-Sıbai, *a.g.e.*, s.37.

⁴² Tayyar Altıkulaç, *İslâm Araştırmaları Merkezi*, DİA, İstanbul, 2001, s.44; Yıldırım, *a.g.e.*, s.58.

⁴³ Yıldırım, *a.g.e.*, s.59-60.

⁴⁴ Sarı, *a.g.e.*, s. 58-60; Yıldırım, *a.g.e.*, s.54-62.

- ✓ İslâm dininin güzelliklerini anlatıp İslâm hakkında ortaya atılan yalan yanlış bilgileri ve şüpheleri defetmek.
- ✓ Şarkiyatla ilgili müesseseler hakkında araştırmacılara bilgi sağlamak.
- ✓ Şarkiyatçılar tarafından ortaya çıkarılan yayınları yakından takip eden ve bunlara karşı anti-tezler hazırlayacak ilim adamları yetiştirmek.
- ✓ Bazı şarkiyatçılar ile Müslüman ilim adamları arasında ilmî ve kültürel münasebetler kurarak gerektiğinde onların eksik ve yanlış düşüncelerini düzeltmek.
- ✓ Şarkiyat incelemelerinin İslâm medeniyetini Batı ülkelerine tanıtmada hangi aşamada olduklarını tespit etmek.
- ✓ İslam Ülkelerindeki Üniversitelerin şimdiye kadar akademik bir tarzda pek ilgilenmedikleri bu tür incelemeleri yapmalarını sağlayarak bu konuda önemli bir boşluğu doldurmak.
- ✓ Oryantalistler tarafından yapılan çalışmalar üzerinde daha rahat çalışılması için çeşitli indeksler hazırlamak.

1.9.3. Delhi İlimler Akademisi

Hindistan'ın Delhi ilinde 1914 yılında oryantalistlerin yaptıkları çalışmalardan olumsuz etkilenen Hindistanlı Müslümanların alternatif bir çalışma olarak kurdukları bir müessesedir. İlk olarak Daru'l-Musannifin adıyla tesis edilmiş olup daha sonra çeşitli isimlerle varlığını sürdürmüştür.⁴⁵

SONUÇ

Günümüze kadar hakkında birçok dilde yüzlerce araştırma yapılan oryantalizmi ele aldığımız bu çalışmamızda, oryantalizmin sözlük ve çeşitli evrelerde kazanmış olduğu değişik kavramsal anlamlarını öğrendik. Oryantalistlerin sabırlı, azimli, gayretli, kendi amaçları uğrunda fedakâr ve cefakâr oldukları doğrudur. Ama onların bu vasıfları haiz olmalarındaki niyet ve samimiyetlerini Allah bilir. Fakat araştırmamız boyunca elde ettiğimiz bilgi ve belgeler ışığında Oryantalistlerin niyetlerinin pek de temiz, amaçlarının pek de Doğu insanına hizmet etmek olmadığını çok rahatlıkla söyleyebiliriz.

Oryantalizmin kurumsal bir disiplin haline gelmeden önceki evrelerini bir bir öğrenerek oryantalizmin art niyetli ve art niyetsiz olmak üzere iki türe ayrıldığını öğrendik. Oryantalistlerin çalışma usul ve tekniklerine değindiğimiz bu çalışmamızda oryantalistlerin bir

⁴⁵ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 63.

kısının yıllarca sabır ve azimle yurtlarından uzak bir şekilde çaba sarf ettikleri; Oryantalistlerin bu yola başvururken münferit şahıslardan ibaret olmadıkları ve çeşitli Batılı ülkeler tarafından finanse edildiği rahatlıkla söylenebilir. Oysaki başta İslam hadis usulü çalışmalarında emek sarf eden ilim adamlarının tamamına yakını kendi maddi imkânlarıyla bu alanda gayret sarf etmişlerdir. Bu durum da hadisçilerin tedvin ve tasnif dönemlerinde ne kadar samimi ve fedakâr olduklarını göstermektedir.

Söz konusu vefanın İslam tarihinde daha büyük örnekleri bulunmaktadır. Zira genelde İslami ilimler, özelde de hadis ilmi konusunda tarihi bir araştırma yapıldığında İslam bilim tarihi haddinden fazla vefa örnekleriyle doludur. Şayet oryantalistler hakkında başarılı diye gösterilen husustaki ana mevzu sistematik çalışma yapmış olmak ise hadis usulü tarihi ve “isnad” metodu başta olmak üzere bu örnekler sayılamayacak kadar çoktur. Söz konusu azim ve gayret konusunda başta hadis usulü tarihi olmak üzere İslam tarihi sayısız örneklerle doludur.

Kendi tarihimizi ciddi ilmi usullerle ve bütün samimiyetimizle incelediğimizde Batıya karşı aşağılık kompleksine kapılmak yerine tarihimizin derinliklerindeki hazineleri keşfedip Batı’ya karşı dik durmamız gerektiğini öğrenmiş oluruz. Öte yandan Batı kaynaklı birçok buluşun yıllarca bizim tarihimizin tozlu sayfalarında bizi beklediğini; ama ne yazık ki, İslam ülkelerinde Batı tarzı eğitim sistemlerinin uygulanması ve bazı İslam ülkelerinde dinî ilimlerin eğitim kurumlarının müfredatından çıkarılması nedeniyle uzun bir süre boyunca söz konusu kitapları değerlendirebilecek ve okuyup kaynak olarak istifade edebilecek nesillerin yetişmediği sonucuna varılabilir. Bu da âlimlerimizin yazmış olduğu külliyattan habersiz bir neslin doğmasına ve paha biçilmez değerinde olan eserlerimize yönelik talebin düşmesine neden olduğu söylenebilir. Bunun neticesinde birçok kıymetli eserlerimizin Batı’nın eline geçtiğini ve farklı şekillerde bizlere servis edildiğini müşahade etmek mümkündür.

İslam toplumları olarak bugün Batı karşısındaki ezikliğimiz Batı’nın çok da olağanüstü bir başarısı olmayıp bizim başarısızlığımızdan ileri geldiği söylenebilir. Bizler de Doğu toplumları olarak ne zaman tarihimizi ders ve ibret nazarıyla okur, tarihimizden haberdar olur; bu günümüzü tarihî ve ilmî gelişmeler ışığında değerlendirirsek bizlerin de istikbali parlak olacaktır. Üzerimize düşen gayreti göstermeden, gerekli /yeterli bilimsel çalışmaları yapmadan ve İslami kaynaklara ulaşma ve İslami ilimlerle ilgili çalışmaları daha ileri boyutlara götürmeden sadece Batı’yı suçlamakla yetinmenin; netice olarak da bu tür azim ve gayreti göstermek yerine onların kaynaklarımızı bizden çalıp kullandıkları mazeretinin arkasına sığınarak bir fikri durgunluk hali yaşamamanın bilimsel gerçekliği ve değeri çok zayıf kalmaktadır.

Oryantalizm ve Batı başlıklı bu çalışmamızda Batı'nın Doğu toplumlarına ne kadar olumsuz ve art niyetli baktıklarını ve Batı'nın kendi sinsi hayal dünyasında yaratmak istediği ve kendince nesne konumundaki Doğu tiplemesi üzerinde durduk. Oryantalistlerin yaptıkları çalışmalara alternatif olarak Doğu dünyasında yapılan çalışmalar ve kurulan kurumları öğrenmiş olduk. Nitekim İSAM'ın da bu amaca mebni olarak kurulduğu bilgisini edindik.

Sonuç olarak temel referans kaynaklarımızdan beslendikten sonra oryantalistlerin her ne niyetle olursa olsun yaptıkları çalışmalardan olumlu manada istifade etmemiz ve aynı zamanda oryantalistlerin çalışmalarından istifade ederken de son derece temkinli olmamız gerektiği hususu büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Abdulkerim, İbrahim, *el-İstişrak ve Ebhasu's-Sira' lede İsrail, Daru'l-Cil lin-Neşr*, Umman, 1993.

Alioğlu, Bahadır, *Rus Oryantalist Agafangel Efinoviç Krımskiy'in Hayatı ve İslam tarihi Üzerine Çalışmaları*, Basılmamış Yüksek Lisans Çalışması, İstanbul, 2013.

Altıkulaç, Tayyar, *“İslâm Araştırmaları Merkezi”*, DİA, İstanbul, 2001.

Altuntaş, Halil ve Şahin, Muzaffer, *Kur'an'ı Kerim Meali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011.

Atalay, Sinem, *Oryantalizm, Oryantalistler ve Arap Dili Çalışmaları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2007.

Avluklu, Aysel, *Oryantalizm ve Küreselleşmesi Üzerine*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2005.

Aykut, Ayhan, *“Ansiklopedi”*, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C.3, 1991.

Aykut, Ayhan, *“İslâm-Türk Ansiklopedisi”*, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C.23, 2001.

Bacinoğlu, Tamer, Andrea, *Modern Alman Oryantalizmi Alman Yayıncılığının Türkiye Tablosu*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2001.

Casim, Nasır Abdurrezzak el-Mola, *el-İslam ve'l-Garb Dirâsât fî Nakdi'l-İstişrak*, Umman, Daru'l-Menahic Li'n-Neşri ve't-Tevzi', 2004.

Cemile, Meryem, *İslam ve Oryantalizm*, (Terc: Faruk Yılmaz, Ahmed Deniz) Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 1989.

Cerrahoğlu, İsmail, *Oryantalizm: Batı'da Kur'an ve Kur'an Çalışmaları Üzerine Araştırmaları*, A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. XXXI, 1989.

Ceylan, Sibel, *XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Eğitim Kurumlarında Yabancıların Etkisi: Kahire Üniversitesi Oryantalistler Örneği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak, 2010.

Çüllüoğlu, Mahmut Sami, *Kur'an'ı Kerim'in Cem'i ve Çoğaltılmasında Müsteşriklerin Görüşleri ve Bu Görüşlerin Eleştirileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001.

Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ülke Yayın Haber Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 1994.

el-Ğarbî, Ahmed Abdulhamid, *Ru'yetu'l-İslâm lil-İstişrak*, el-Müntede'l-İslâmî, Londra, 1411.

el-Hanî, et-Tehâmî, *el-Fikru'l-İstişrakî ve'l-İslam*, Mektebet-u Alâu'd-Dîn, Safakas, 2010.

el-Mitanî, Abdulazîm, *el-İslam fî Muvaceheti'l-İstişrakî'l-Alemî*, Daru'l-Vefa li't-Tibaati ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Mansûra, 1984.

el-Mûsî, Muhsin Casim, *el-İstişrak*, Daru's-Şuûni's-Sekafiyeti'l-Amme, Bağdat, 1987.

en-Naîm, Abdullah Muhammed el-Emîn, *el-İstişrak fî's-Siyreti'n-Nebeviyyeti*, Herndon, el-Ma'hedu'l- 'Alemî lil-Fikri'l-İslâmiyyi, 1997.

en-Nemle, Ali b. İbrahim, *el-İstişrak fî'l-Edebiyyati'l 'Arab*, 1993.

es-Sıbaî, Mustafa, *Müsteşrikler ve Hedefleri*, Terc: Sinan Yıldız, İstanbul, Sinan Yayınevi, 1971.

es-Sıbaî, Mustafa, *Oryantalizm ve Oryantalistler*, (Terc: Mücteba Uğur) Oğul Matbaacılık, İstanbul, 1993.

et-Tahtavî, Muhammed Aziz İsmâîl, *et-Tebşîr ve 'l-İstişrak*, ez-Zehra li'l-A'lam el-Arabî yayınları, 1991.

Hatipoğlu, İbrahim, el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Hadisi'n-Nebevî, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C.30, 2005.

İnankur, Zeynep ve Germaner, Semra, *Oryantalizm ve Türkiye*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları.

Kanar, Mehmet, Geschichte der arabischen Litteratur (GAL), *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C.14, 1996.

Kandemir, M. Yaşar, "Hadis", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1997, XV, s. 27-64.

Kula, Onur Bilge, *Batı Felsefesinde Oryantalizm ve Türk İmgesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

Necâ, Fatime Hudâ, *Nûru'l-İslâm ve Ebatilu'l-İstişrak*, Daru'l-Îmân, Trablus.

Özçelik, Tacettin Gökhan, *Doğu ve Batı Dikotomisinin Yarattığı Gerçeklik: Oryantalizm – Oksidentalizm*, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa, 2015.

Özsoy, Nuriye, *Der İslam Dergisinde Yayımlanan 112. el-İhlas Suresiyle İlgili Makaleler Örneğinde Oryantalistik Kur'an Çalışmalarının değerlendirilmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

Parla, Jale, *Efendilik, Kölelik ve Şarkiyatçılık*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985.

Parlakışık, Ahmet, *Oryantalizmin Soruları*, İnsan Yayınları, İstanbul.

Said, Edward, *Oryantalizmin Eleştirileri*, (Terc: İslam Özkan, Süleyman Şahin, Şenay Özden), Bahar Yayınevi, İstanbul, 2000.

Sarı, Osman, *Oryantalizm Üzerine Bir Araştırma*, Basılmamış Yüksek Lisans Çalışması, Elazığ, 2008.

Sayan, Emine Pınar, *Alman Müsteşriklerin İslâm Tasavvufu Hakkındaki Çalışmalarının Değerlendirilmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

Soltayev, Zelimhan, *Rus Oryantalistlerinin Siyer Çalışmaları (19. Ve 20. Yüzyıllar)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009.

Süphandağ, İsmail, *Batı ve İslam Arasında Oryantalizm*, Gelenek Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti., İstanbul.

Togan, Zeki Velidi, *1951'de İstanbul'da Toplanan Milletlerarası XXII. Müsteşrikler Kongresi*, İbrahim Horoz basımevi, İstanbul, 1953.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

Yefût, Salim, *Hafriyatü'l-İstişrak fî Nakdi'l-Akli'l-İstişrakî*, el-Merkezu's-Sekafi'l-Arab, Beyrut, 1989.

Yıldırım, Suat, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, Ufuk Yayınları, İstanbul.

Yıldız, Şevket, *Oryantalizm ve İslam Tarihine Oryantalist Yaklaşımlar*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2002.

Yücel, Bulut, "*Oryantalizm*", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C.33, 2007.

Yücel, Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Küre Yayınları, İstanbul, 2017.

Zakzûk, Mahmud Muhammed, *el-İslâm ve'l-İstişrak*, Daru't-Tedamuni li't-Tıba'âti, Abidîn, 1984.